za samoobrazovanje
Bilten
uciteljneznalica.org
društvena pitanja

Imenovati TO ratom – Centar za kulturnu dekontaminaciju

„Moj savet kao ekonomiste vam je – radite na crno!“

NASLOV ovog uvodnika je izgovorio učesnik jednog od okruglih stolova koje organizujemo u okviru projekta *Imenovati TO ratom* u Beogradu, Leskovcu, Nišu, Kragujevcu, Požegi i Zrenjaninu. Pritom tema ovog okruglog stola čak i nije bio ekonomski položaj veterana, ali su tokom diskusije sami veterani otvorili životna pitanja koja su im najvažnija – probleme sa kojima se suočavaju pokušavajući da pokrenu ili održe mala preduzeća, poljoprivredna gazdinstva i slične preduzetničke projekte, nakon što su u privatizaciji ostali bez posla.

Ekonomska subjektivacija ratnih veterana u Srbiji bila je centralna tema diskusije *Subjektivacija veterana – Šta vetrani mogu da doprinesu društvu?* koja je održana 28. novembra prošle godine u Centru za kulturnu dekontaminaciju u okviru projekta *Imenovati TO ratom.* U uvodnom delu diskusije, Milan Medić sa Instituta za ekonomsku demokraciju iz Zagreba je izneo iskustva ekonomskih podsticaja za ratne veterane realizovanih u Hrvatskoj. Transkript prvog dela njegovog izlaganja objavljujemo u ovom broju. Iskustva iz Hrvatske pokazuju nam da je izlazak iz materijalne i moralne pustoši koju rat ostavlja za sobom težak čak i kada za njega postoji kakva-takva podrška države. Kakve su onda perspektive ekonomske subjektivacije veterana, i ne samo veterana, u državi koja je, kao što sa malo reči lepo primećuje citirani učesnik našeg okruglog stola, stavila preduzetništvo van zakona?

Projektni tim *Imenovati TO ratom*

izlaganje Milana Medića na diskusiji

SUBJEKTIVACIJA VETERANA – ŠTA VETERANI MOGU DA DOPRINESU DRUŠTVU?

Diskusija

Šta veterani mogu da doprinesu društvu?

CZKD – Paviljon Veljković, 28. novembra 2012. godine

Subjektivacija veterana – Šta veterani mogu da doprinesu društvu?

Tokom ove godine veterani su se organizovali da se bore za svoja prava – za novi zakon o boračko-invalidskoj zaštiti i za isplatu dnevnica koje im država još uvek duguje za učešće u ratu na Kosovu 1999. godine. Razbijanje tabua kroz govor o ratovima iz individualne perspektive učesnika, i borba za njihova prava predstavljaju prvi korak u socio-političkoj subjektivaciji veterana. Mnogo važniji korak bilo bi promišljanje uloge veterana u društvu kao celini, a ne samo kao interesne grupe. Samo u takvom kontekstu oni će biti u mogućnosti da dobiju puno priznanje i da ostvare svoja prava. U SAD-u veterani su se godinama nakon rata u Vijetnamu borili za priznanje i mesto u američkom društvu. Danas su veteranska udruženja aktivna u raznim projektima u lokalnoj zajednici, u dugotrajnom radu sa marginalizovanim grupama, i takođe su postali značajan deo pokreta Occupy. U zemljama regiona oni igraju važnu ulogu u kulturnom životu kroz razne manifestacije, u političkom životu kroz uključivanje u proteste sa različitim zahtevima, na primer protiv izgradnje trgovinskog centra na javnom zemljištu u Zagrebu, kao i u ekonomskom životu kroz uključivanje u radničke proteste i formiranje zadruga. Kakvu viziju društva veterani danas mogu da ponude? Kakvu budućnost zamišljaju? Kakvi socio-ekonomski i pravni uslovi bi omogućili njihovu subjektivaciju?

Moderatori: Olivera Marković i Ivan Kralj

MILAN MEDIĆ: Ja sam dugo godina radio u Hrvatskoj na poslovima ruralnog razvoja, razvoja malih seoskih zajednica, pogotovo u ratom postradalim područjima, u zajednicama u kojima je mješano stanovništvo, i srpsko i hrvatsko, djelomično i bošnjačko, tako da imam neka iskustva, pogotovo po pitanju poticanja u Hrvatskoj zadrugarstva. Kolege su me zamolile da vam prenesem neke informacije o sustavu koji je hrvatska država svojedobno, i još uvijek, ali svojedobno još više poticala to – branitelji se zovu u Hrvatskoj, ratni veterani, jer kao, Hrvatska se branila, pa branitelji – koja su iskustva koja vam možda mogu biti zanimljiva.

Prije svega da razumijete društveni i politički okvir u Hrvatskoj statusa veterana, tj. branitelja. Oni su prilično uspješno uklopljeni u nekakve državne finansijske, da ne kažem socijalne strukture, ali vrlo loše uklopljeni u zajednicu. Kako gdje, je li. Prva stvar koju moramo razumijeti da, na primjer, Ministarstvo socijalne skrbi hrvatsko, kada pogledate strukturu budžetiranja, u svakoj normalnoj državi koja je bila u ratu, za ratne veterane to je negdje pri dnu, 3,5 posto proračuna (budžeta; prim. ur). U Hrvatskoj je dva puta veći proračun za branitelje, nego sve ostalo zajedno. Invalidnine, porodiljske naknade, socijalna pomoć, sve je to dva puta veće za branitelje, nego ukupno za sve druge kategorije stanovništva. Dakle, ogroman novac, ogromna budžetna izdvajanja. Veliko je pitanje u Hrvatskoj objave popisa branitelja. To je ova nova vlast obećala napraviti. Još uvijek nisu napravile, ali obećavaju da hoće, jer su mnogi ljudi jednostavno lažno upisani, vjerovatno kao branitelji. Dakle, ogromna količina ljudi je kroz branitelјske mirovine, razne druge naknade, ne kažem da su sve neopravdane, mnoge, pogotovo invalidske naknade su vrlo opravdane, ali postoji jedan ogroman broj ljudi u Hrvatskoj koji su korisnici proračuna i stvorila se jedna jednostavno ciljano politički konstruirana masa ljudi koji su ideološki vezani desno, dakle umjereno ili ekstremno desno, koji su bili i ostali glasačko tijelo desnog centra HDZ koji je napravio takav sustav, klijentelistički sustav, u kojem veliki broj branitelja ovisi o državnim mirovinama i drugim izdvajanjima, jednostavno predstavljaju jedno glasačko tijelo za stranku koja je većinu ovih godina otkad Hrvatska postoji bila na vlasti.

To, naravno, ima svojih negativnih konotacija, jer je proračun jako opterećen sa svime time, i jedan od tih mehanizama je bilo i poticanje tzv. branitelјskog zadrugarstva. Ne znam da li vi ovdje imate nešto slično, i ako budete imali, pripazite da ne ponovite iste greške. U osnovi, zamolile su me kolege da malo pričam o tom zadrugarstvu branitelja, međutim, problem općenito sa zadružnim menadžmentom, bez obzira da li on dolazi iz veteranskih krugova ili iz nekih drugih, kako se meni čini nakon petnaest godina iskustva rada u seoskim zajednicama u kojima bi se očekivao jači razvoj zadrugarstva bi se mogao svesti na konstataciju da zadružni menadžment, kao i svaki drugi menadžment, jednostavno ovisi od nas samih: da li imamo razvijenu poslovnu kulturu ili nemamo. Naš narod, kad kažem naš narod mislim općenito na ove naše Balkance ovdje, ex Jugoslovene, nema razvijenu poslovnu kulturu. Mi smo sustavno odgajani, obiteljski smo odgajani da nećemo biti poduzetnici. Odgajamo djecu, kažemo uči da bi te zaposlilo. Mi čak govorimo u srednjem rodu, nešto apstraktno, neka čudna sila te zaposlila. Dakle, mi nemamo tu kulturu da kažemo: OK, ja ću biti gazda, ja ću biti školovan, pa ću ja druge zaposliti, nego ja ću biti školovan pa će mene zaposliti – nešto. I u takvom kontekstu vi vidite da se ekonomija ovih naših država s jedne strane raspada, ili u najboljem slučaju je klijentelistički, da ne kažem mafijski monopolistički vođena. Dakle, loše stanje. Takvo slično stanje se odrazilo i na populaciju branitelja u Hrvatskoj, koje je uglavnom baštinila iste slabosti kao i cijeli zadružni sektor u Hrvatskoj, a to znači da je on vrlo razbijen, slab i loš. Loše organiziran. Branitelji su se vrlo često udruživali samo zato da uzmu poticaje koje je država djelila. Bivša premijerka Jadranka Kosor je bila ministrica za branitelje, i jedan od indikatora koje je njezino ministarstvo imalo jeste bio broj branitelјskih zadruga, što je potpuno suluda priča, koje su svake godine osnivali. Ne može biti indikator uspešnosti koliko si novih branitelјskih zadruga osnovao, ako ti se one od prošle godine, one od prije dvije, tri, pet godina raspadaju. Dakle, indikator je trebao biti održivost zadruga. Ja znam ljude koji su radili u savezu branitelјskih zadruga, koji su sklopili vrlo ozbiljne poslove izvozne, pa čak i unutar. Recimo, cijelu hrvatsku vojsku su mogle snabdjevati branitelјske zadruge. Vojno poduzeće „Pleter“, koje je zaduženo za logistiku za snabdjevanje vojske, nikad nije nikakve ozbiljne ugovore s njima sklopilo, i te zadruge su propadale. Minimalna obrtna sredstva koja su se trebala dati za pokretanje proizvodnih ili izvoznih poslova nikad nisu došla.

Dakle, nastavila se jedna klijentelistička politika države, koja je ciljano davala novce tim ljudima. Pretpostavljam, i sada retrogradno možemo evoluirati sa kojim ciljem, dakle da bi se branitelјsku populaciju dodatno razmrvilo, da zadruge vjerovatno s tim ciljem ne bi bile uspješne, i treća stvar, da ljudima daju nekakav kikiriki novac, boranju, da se raja zabavlja s time. I večina njih, devedeset posto ako ne i više, su taj novac zloupotrebili, kupili su kola ili su propili, na kladionicama, ili bilo šta. Uložili su to u vlastitu potrošnju.

Problem sa zadrugama je taj da mi nemamo tu poslovnu kulturu. Zadrugu ne osnivate da biste uzeli poticaj. Prije svega, općenito u svijetu, razina zadružnog menadžmenta dolazi tek kada imate vlastiti privatni biznis, što znači ako jabuke gajite, imate farmu jabuka, onda je logično da se udružite sa susjednim farmerom koji ima jabuke. To je logično. Ali ako nemate ništa, onda nećete osnivati zadrugu, jer zadruga je udruživanje rada i kapitala. Ako ništa ne radite, nemate nikakav kapital, šta ćete udružiti?! No, da sad ne uzimam vrijeme, to je jedno predavanje koje bih mogao o tome držati duže. Međutim, u svemu tome ima i nekoliko svijetlih primjera, koje ću pokazati ne zato da bih opravdao promašeni program hrvatske vlade sa branitelјima, nego da pokažem da uspjeh bilo koje zadruge, pa tako branitelјske, ove, one, osniva se samo i temelji se samo na ličnom poduzetništvu ljudi koji to vode.

Biću slobodan da dignem malo ovu web stranicu. Ovo je web stranica LAG-a „Laura“. LAG je skraćenica za lokalnu akcijsku grupu, to su po evropskoj metodologiji, ima jedan evropski fond za ruralni razvoj. Zove se „Lider“. Možete malo istražiti ako vas bude zanimalo. To je jedan od strukturnih fondova Evropske unije, i usmjeren je na ruralni razvoj. On je vrlo decentraliziran i obavlja se na taj način da općine koje su srodne, recimo na nekom području, na primjer Baranja, Istra, Lika, vi vjerovatno isto imate te svoje regije, koje su socioekonomski, gospodarski srodne, oforme jednu svoju razvojnu regiju, naprave vlastitu razvojnu strategiju, dobiju novac iz tog evropskog fonda, par miliona evra, obično za jedno sedmogodišnje razdoblje, i onda lokalni ljudi dolje, i zajednice sami raspoređuju taj novac, sami odlučuju koje male projekte da financiraju u zajednici. Ovo je jedan od tih LAG-ova, koji je u Dalmaciji nastao oko Biograda i tog područja. Međutim, ono što sam htio pokazati su dvije stvari. Ne da vam govorim o LAG-ovima i o „Lideru“, mada je on zanimljiv nama. Vi vjerovatno ne možete to sad koristiti, jer niste zemlja članica, ali to je jedna od poluga ruralnog razvoja u Hrvatskoj. Međutim, ovdje kao članovi LAG-a, tog biogradskog LAG-a, sasvim slučajno znam ovu jednu zadrugu, to je ekološka zadruga koja proizvodi ekološko vino i ekološko maslinovo ulje. Oni se sada čak ne promoviraju kao branitelјska zadruga, mada su nastali kao branitelјska zadruga i vode je uglavnom branitelji. Jedna je od rijetkih zadruga općenito u Hrvatskoj, jedna od rijetkih branitelјskih zadruga koja je uspjela. Vrlo kvalitetno rade, ali zašto? Zato što to u principu vodi jedan poduzetnik i drugi koji su osnivači su uglavnom otpali, ili su zajedno s njim u biznisu. Oni su uspjeli tamo u okolici Biograda, Zadra iskrčiti oko četrdeset hektara minskih polja i na njima zasaditi vinovu lozu i masline i proizvode maslinovo ulje i vino, ekološki certificirano, vrlo kvalitetno proizvode. Tajna njihovog uspjeha nije što su oni branitelјska zadruga, niti u tome što su zadruga. Mogli su biti registrirani kao poduzeće, nego u tome što su ti ljudi, sasvim pukim slučajem, koji su bili poduzetni i bili pukim slučajem branitelji, iskoristili da uzmu nekakva državna poticajna sredstva i bili toliko poduzetni da ih ne potroše na zabavu, luksuz, ili na nešto drugo, nego da ih ulože u proizvodnju i da krvavo rade i krvavo svoja još dodatna sredstva na to ulože i pokrenu poduzeće koje je relativno uspješno u hrvatskih okvirima. To je apsolutni izuzetak. Takovih zadruga možda ima još nekoliko, pitanje da li na prste dvije ruke to možemo izbrojati.

Zato bih ja zaključio ovo svoje uvodno izlaganje sa time: niko vam neće pomoći. To je iskustvo općenito malih ljudi, pa tako i socijalnih sudbina kojima pripadamo. Nemojte očekivati nikada da će vam država nešto dati. Ako vam i dade, to vam neće biti dovoljno. To što dobijete, jedino na vama ovisi da li ćete vi to upotrijebiti ili zloupotrijebiti, da li ćete iskoristiti. To što dobijete moraćete barem pet puta više sredstava sami dati, neusporedivo više rada i najvjerovatnije, kao i u Hrvatskoj, država vam neće osigurati čak niti tržište, čak niti ozbiljno financiranje i mnoge te zadruge, ako će to biti program u Srbiji, sa veteranima neće uspjeti. A neće uspjeti zbog vas, a ne zbog države. Ovi ljudi su uspjeli zbog vlastitog rada, pa im je ovaj džeparac, ova sića šta im je dala država, dobrodošla, ali nije presudno djelovala. Dakle, nemojte se oslanjati na državu. Ako mislite pokretati biznis, to je u redu, pokrenite ga već sad, bez poticaja države. To je jedini način na koji možda uspjete čekajući državu. I budite svjesni, većina vaših kolega će zloupotrebiti novce, kao što je u Hrvatskoj zloupotrebila. A i razvijajte već sada poslovne ideje. Ako se udruži troje, petoro, sedmoro ljudi koji nemaju pojma šta bi radili i čekaju da im neko drugi kaže šta bi radili, njih niko ne može izvući, nikakav novac, nikakvo financiranje, nikakva država, nikakvo tržište, čak i da vam obezbjede. I to je iskustvo. Dakle, budite oprezni u tome. Ja mislim da bih kroz pitanja i odgovore mogao više da pojasnim.

IVAN KRALJ: Tema u Hrvatskoj je aktuelna. Moja iskustva, radeći u službi za zapošljavanje, ne sećam se da su u Srbiji veterani bili prioritetna grupa prilikom državnih donacija i subvencija za preduzetništvo, što ne znači da neće. Ako imate nekih pitanja na ovu temu, možete slobodno izaći s pitanjima, s obzirom da imamo još vremena u ovom delu današnje diskusije.

MILAN MEDIĆ: Ono što je sada u Hrvatskoj jako zanimljivo, gdje branitelji dobivaju nekakvu svoju ponovnu socijalnu ulogu na vrlo pozitivan način, jesu radničke borbe za preuzimanje poduzeća. Takovih slučajeva nema puno, ali ih ima. Neka poduzeća koja usljed pljačke i lošeg upravljanja, radnici su svjesni da će propasti, da će uskoro izgubiti svoja radna mjesta, sve više i više se javljaju te inicijative za preuzimanje takovih poduzeća. Naš Institut za ekonomsku demokraciju, demokratiju, bavi se upravo sa poticanjem takovih inicijativa, i tu imamo veliku potporu tih branitelјskih udruženja. U svakoj fabrici u Hrvatskoj, ozbiljnijoj, gotovo da postoji nekakva branitelјska udruga, udruženje. Ako ne postoji, ljudi onda to osnivaju, da bi imali jače uporište u preuzimanju tvrtke, jer su branitelji neka vrsta ideološki još uvijek nedodirljive socijalne skupine, pa je to vrlo česta poluga i mislim da tu branitelji u zadnje vrijeme imaju jako, jako pozitivnu ulogu u povezivanju sa radničkim inicijativama za preuzimanje poduzeća.

PITANJE IZ PUBLIKE: Ja sam borac rata na Kosovu 1999. godine. Složio bih se sa vama, i sa jednim i sa drugim, ali je najveći problem u Srbiji što mi nemamo ta podsticajna sredstva. Nikada nije nuđeno nama borcima, ne samo Kosova, kredit da bismo mogli da krenemo u neki posao. Najveći problem u Srbiji je što mi ne postojimo za ovu državu. Ne samo ja, nego na hiljade i hiljade ljudi u Srbiji govore da smo mi građani drugog reda. Ne znam kako mi borci u Srbiji, a verovatno ni vi nemate odgovor, kako da dođemo do tih sredstava da bismo krenuli. Većina nema posao, a od posla u Srbiji svi znamo da nema ničega, a ta podsticajna sredstva se jednostavno ne nude da bismo mi mogli da preživimo i da prežive naše porodice.

MILAN MEDIĆ: Ja mislim da ćete vi svoj socijalni status morati riješavat nezavisno od ovih poduzetničkih inicijativa. A što se tiče poduzetništva i zapošljavanja, ja bih se usudio možda čak reći da je i bolje što nemate tih poticajnih sredstava, jer se u Hrvatskoj pokazalo da je to vrlo često bilo nedovoljno za pokretanje biznisa i vrlo često kost koja je bačena u branitelјsku populaciju da ih još više posvađa i razjedini. Tako da je možda i bolje da vam ne bacaju tu boraniju oko koje biste se trgali i bacali, nego da možda razmišljate preko svojih udruženja da pokrenete nekakve održive biznise za tu populaciju koja je sigurno i nezaposlena, i socijalno ugrožena i da to probate preko nekih drugih fondova da izfinancirate, ili vlastitim sredstvima.

PITANJE IZ PUBLIKE: Kakve su cene proizvoda LAG-ova u odnosu na normalne cene u Hrvatskoj; i drugo, na spisku LAG-ova, da li su to sve zadruge?

MILAN MEDIĆ: Cijene su normalne, čak i skuplje, jer su ekološki proizvodi. Zadruga, bilo koja, može bit na tržištu uspješna samo ako komercijalno može funkcionirati. Dakle, nikakvi poticaji, oni ne mogu sebi dopustiti da idu sa nižom cijenom, jer bi bili nerentabilni. Ona niša na tržištu, ili mjesto na tržištu koje su oni prepoznali je ekološka proizvodnja. Oni su shvatili da se ne mogu natjecati sa komercijalnim vinarima, pa su išli u sektor ekološke proizvodnje. U tom sektoru su standardne cijene, ništa posebno, ni previsoke ni preniske.

Što se tiče LAG-ova, njivova je struktura da oni imaju javni sektor, uglavnom općine i gradove koji ih osnivaju. Imaju poslovni sektor. Vrlo često, OPG, znači obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo, male farme registrirane, plus poljoprivredne zadruge, ali ne nužno samo poljoprivredni sektor. Mogu biti i lokalne male fabrike, poduzeća na lokalnoj razini, i onda je ovdje taj civilni građanski dio, raznorazna udruženja, koja su njima član. To je što se tiče „Lidera“, taj decentralizirani način organizacije.

PITANJE IZ PUBLIKE: Da li na vašem sajtu ima više podataka o tome?

MILAN MEDIĆ: Ima. Ja ću vam, recimo, otvoriti od fabrike „Itas“ u Ivancu kod Varaždina. To je jedna od prvih fabrika „Itas Prvomajska“ Ivanec kod Varaždina. To je fabrika koja sada zapošljava 180 radnika. Oni proizvode alatne strojeve. Izuzetno su izvozno orijentirani. Većinu izvoze u Njemačku i u Švicarsku, nešto u Latinsku Ameriku, čak u Venecuelu. Imaju neke dugogodišnje partnere. To je tvornica u stopostotnom vlasništvu radnika i ta branitelјska populacija je izuzetno uzela maha u toj inicijativi za preuzimanje fabrike. To je jedan od primjera.

PITANJE IZ PUBLIKE: Oni su preuzeli fabriku?

MILAN MEDIĆ: Da, oni su vlasnici. U stečajnom postupku, pošto bivši vlasnici nisu jedno određeno vrijeme isplaćivali plaće radnicima, ta dugovanja radnicima su se popela iznad pedeset posto ukupne stečajne mase, oni su se izorganizirali da ne nastupaju atomizirano svako sam. Sindikat ih je objedinio i njihov sindikalni povjerenik se pojavio na skupštini vjerovnika u stečaju kao nositelj 52-53 posto, i kao takav imao je apsolutnu premoć u stečajnom postupku. Dogovorili su se da zajednički osnuju dioničko društvo i da svoja dugovanja pretvore u akcije, u dionice. Kasnije su to proveli, uknjižili se, i oni su svim vjerovnicima, bilo da su to neke banke, neka privatna lica, i tako, ponudili da uđu u vlasničku strukturu ili da im u roku od pet godina vrate te dugove. Od svih vjerovnika, samo su radnici pristali pretvoriti svoja dugovanja u vlasničke udjele novog poduzeća, dok su drugi vjerovnici, poput banaka i slično, pristali samo na povrat duga. I baš prošle godine su radnici isplatili sve dugove i uknjižili se sa sto posto vlasništva. Naš Institut radi s njima. To je jedno od najuspješnijih radničkih poduzeća u Hrvatskoj.

IVAN KRALJ: Iskustva su različita, podsetio bih vas na hronologiju ratova kroz koje je prolazio naš narod. Nekada je država nagrađivala svoje građane za učešće u ratu. Čitava naselja su nicala, ljudi koji su dobrovoljno učestvovali u Prvom svetskom ratu dobijali su posle toga od nekadašnje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca zemlju. Dosta mesta u Vojvodini naseljena su upravo ljudima koji su ratovali i država im se odužila na taj način. Čak su imali pravo da dovedu i svoje bliske rođake, koji su takođe dobijali subvenciju u vidu zemlje. Iskustvo Drugog svetskog rata je u tom smislu još više bilo u prilog učesnicima rata. Bile su kolonizacije, ali država ih je nagrađivala sa svoje strane. I sada, iskustva proteklih dvadeset godina su zapravo kažnjavanje veterana za rat. Ja, zapravo, gubitak radnih mesta i ovako izvedenu privatizaciju ne vidim kao nešto drugo nego kao kažnjavanje ljudi koji su učestvovali u ratu za nešto za šta nisu odgovorni u samom startu.

kraj u sledećem broju

Kingdom of the Netherlands
National Endowment for Democracy
Supporting freedom around the world
Odbrani Filozofski
Odbrani Filološki
Projekat finansiraju Evropska unija kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava i Holandska Ambasada u Beogradu po programu Matra Embassy Programme.
Sadržaj ovog štampanog materijala je isključiva odgovornost CZKDa i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da odražava stav Evropske unije.

Izdavač:
Učitelj neznalica i njegovi komiteti
Imenovati TO ratom
CZKD
Urednik:
Ivan Zlatić
Dizajn i prelom:
Matija Medenica